

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ „СРЕМ“, СР. МИТРОВИЦА

ИЗЛОЖБА
„УСТАШКИ ГЕНОЦИД У СРЕМУ 1942. ГОДИНЕ —
— АКЦИЈА ВИКТОРА ТОМИЋА”

П Р О Г Л А С

.....

Po nalogu Glavnog stana Poglavnička došao sam u Veliku Župu Vuka da uspostavi red i mir na ditavom području Srema, od postojanja N.D.H. Hrvatska državna vlada uvek je nastojala, da se na području Velike župe Vuka sva pitanja reše mirnim putem. Ima sve to jedna grupa složenica, kao da vi stanovnici ove župe uzivate plod vaših mira i vašeg rada. Ja sam došao u ovu župu, da vas oslobodim ovih zlikovaca.

Dolazim vam kao prijatelj, koji osjeća za vasu sremsku grupu i kao i vi, neću praviti razlike, da li je ko katolik, pravoslavac, evanđelist, ili koje druge veroispovesti, jer su svi građani pred zakonom jednaki, a moja je zadaća, da kaznim prekršitelje zakona na što se mogu i koje polazeje razlikovali. Imao na raspoloženju dovoljno snaga, da unišim sve neprijatelje N.D.H. i novog evropskog poretka. Dolazim u Srem kada po bezobrazno njemačke i savezničke znanji udarao Sovjetskoj Rusiji.

Na vama je stanovnici ove župe, da pokazete, da ste vi us državu i iz svoje sredine otjerajte i prokazite vlastima sve zlikovce.

Svskog koji radi protivno stidi se zaslužena i neodoljiva kazna.

V J K O V A K , 10. Kolovoza 1942.

Za Lodu Spremi !

Viši redarstveni povodnik
za Veliku župu Vuka

VIKTOR TOMIĆ v.p.

Стрељање од стране Покретног преког суда у Сремској Митровици

Каталог изложбе „Усташки геноцид у Срему 1942. године — Акција Виктора В. Томића“ ; Издавач: Архив Војводине, Нови Сад; Уредник П. Станојевић; Аутор изложбе: Мита Секулић; Поставка: П. Станојевић, М. Секулић, сарадник Мома Митровић; Штампа: „ТАЛИЈА“, Н. Сад.

УСТАШКИ ГЕНОЦИД У СРЕМУ 1942. ГОДИНЕ — АКЦИЈА ВИКТОРА ТОМИЋА

Поводом освећења обновљене Српске православне цркве у месту ЈАСЕНОВАЦ, где се током прошлог рата налазио злогласни усташки концентрациони логор, почивши српски Патријарх господин Герман је изговорио и ову реченицу:

„... да браћо праштамо — морамо, јер то је наша еванђеоска заповест, али да заборавимо — не можемо“.

У име свега тога — наших млађих генерација и покољења, представљамо јавности и широј публици ову изложбenu поставку, пре свега као помен и немило сећање на страшан слочин и геноцид који починише усташе над Србима, Јеврејима и Циганима Срема, лета 1942. године.

Навршава се пуних 50 година, пола века од тих трагичних историјских догађаја и збивања, а наша сећања ове 1992. године нису ни мало избледела и потамнела, напротив она су веома жива и присутна у свима нама због злочина геноцида који се врши и понавља према српском народу ових наших дана, сада на другим местима где Срби живе. На жалост, жртве су исте, а злочинци свима нама добро познати и препознатљиви — „авети“ ближе прошлости и мрака национализма, шовинизма и људског безумља, преобучени у ново рухо „демократије“, у служби „новог светског поретка“, у Европи и у свету.

Изложбена поставка „Усташки геноцид у Срему 1942. године — Акција Виктора Томића“ коју су припремили и презентовали Архив Војводине у Новом Саду и Историјски архив „Срем“ у Сремској Митровици има једину намеру и поруку да сваком човеку добре воље и хуманисти укаже на стравичну људску патњу и беспримерни злочин којим је један народ — српски народ, био изложен истребљењу и физичком уништењу — злочину геноцида.

У састав Независне државе Хрватске Срем је ушао после војног слома и деобе Краљевине Југославије од стране фашистичких држава Немачке, Италије и њихових сателита Мађарске и Бугарске. Окупацију Срема извршила је Немачка војска у времену од 11—13. априла 1941. године, уз помоћ „Пете колоне“, домаћих Немаца — Фолкс-дојчера, Усташа и њихових симпатизера.

Срби су током усташке власти у Независној држави Хрватској — Срему били изложени, националној, верској ј расној дискриминацији, као и физичком уништењу по фашистичким узорима и концепцијама.

Др Милорад Жанић, на збору у Новој Градишци, 2. јуна 1941. године: „Ово има бити земља Хрвата и никога другог и нема те методе коју ми нећемо као Усташе употријебити да начинимо ову земљу збиља Хрватском и да је очистимо од Срба... Ми не тајимо, то је политика ове државе“.

Миле Будак, на збору у Вуковару, 8. јуна 1941. године: „Што се тиче Срба који овдје живе, то и нису Срби, него дотепенци с Истока који су као тргоноше и остале слугане довели Турци. Они су уједињени само Православном Црквом, а ми нисмо успјели да их асимилиримо. Међутим, нека знаду, да је наша лозинка: „Или се поклоните или (се) уклоните“.

Емисија Хрватске круговалне постаје у Загребу, од 29. јула 1941. године: „... У НДХ нема српског нароаеа, нема тзв. Српске православне Цркве... У Хрватској не може бити Срба нити Православља, а Хрвати ће се побринути да се то чим прије испуни”.

Политика силе, терора и националне дискриминације коју су према Србима спроводиле Усташе током 1941., а нарочито 1942. године допринела је једним делом да се народни устанак у Срему почео нагло развијати и ширити већ у јесен 1941. године. Већи успон и масовност народноослободилачки покрет је добио у 1942. години, када је стекао симпатије и подршку код осталих националности, у првом реду међу словенским живљем.

У то време је усташка власт већ одлучила да се у Срему предузму ванредне мере прогона и физичког уништења српског становништва.

Ради тога су усташке власти основале виша редарствена повереништва, у мају 1942. године, са циљем „ликвидације партизанских банди на подручју великих жупа”, а једна од највећих жупа у Независној држави Хрватској била је велика жупа Вука са седиштем у Вуковару, која је обухватала територију бивше Сремске жупаније (из периода Аустро-Угарске) без Жупањског среза.

Више редарствено повереништво за велику жупу Вука у Вуковару основано је на основу отворене заповеди поглавничког главног стана од 9. августа 1942. године, са задатком „да смишљеним редарственим деловањем успостави мир, ред и државну сигурност”.

Виктор Томић, лице од највишег Павелићевог поверења, управитељ уреда II и III усташке надзорне службе, постављен је за повереника, а Др Сквавијан Свјежић, надпоручник усташке надзорне службе, за Томићевог заменика.

Непосредан повод доласка Виктора Томића у Срем било је осигурање убирања летине са сремских поља, потребне немачкој војсци и Усташама, као и уништење свих непријатеља усташке Независне државе Хрватске — „новог европског поретка”, посебно припадника народноослободилачког покрета у Срему и његових бројних симпатизера.

Акција Виктора Томића, специјалног изасланика усташке владе и његове злочиначке екипе Усташа — „Аскера”, (специјалиста за масовна убиства, злостављање и мучење ухапшених лица), полицајских агената — иследника, припадника редарства као и усташких логора — табора, одвијала се у периоду 10. августа — 15/16. септембра 1942. године.

„Немачки фактор” у овој злочиначкој акцији Виктора Томића у Срему 1942. године био је одлучујући и водећи, јер је на захтев Зигфрида Кашеа, опуномоћеног немачког посланика при усташкој влади у Загребу основано више редарствено повереништво за велику жупу Вука у Вуковару, а цео Томићев криминални рад био је под сталном контролом Гестапоа из Загрепа.

Криминални инструмент масовног злочина постао је покретни преки суд на челу са Иваном Видњевићем, који је све изведене на суд пресудио на казну смрти стрељањем, која је одмах и извршена. Масовна страстишта где су вршене егзекуције стрељања и свирепих убистава постали су **Дудик** крај Вуковара и **Српско православно гробље** у Митровици. Злогласна мучилишта била су: затвор жупског редарства и житни магацин грофа Елца у Вуковару, „**Кустодија**” и „**Младићка зграда**” Казненог завода у Митровици.

У извештају немачког посланства у Независној држави Хрватској — министарству спољних послова немачког Рајха, од 11. септембра 1942. године, се наводи и следеће: „... примећено је да су при излазу из затвора (казнионе) српски таоци морали проћи кроз усташки шпалир до припремљеног аутобуса. При томе су Усташе наоружане цепаницама ударале по њима. На губилишту, поред стрељања догађала су се и клања и други садистички изгреди, тако су поред осталог женама одсецали дојке...” Нарочито се наглашава да су та погубљења вршена без претходне пресуде преког суда.

Томићево више редарствено повереништво боравило је у наведеном периоду у Вуковару и Митровици и објављивало је огласе о стрељањима са именима талаца — стрељаних по пресуди покретног преког суда. Већи број ухапшених људи је погубљен на најзверскији начин без извођења на суд. У време врхунца усташког терора у Митровици су били Др Јакоб Еликер, велики жупан велике жупе Вука у Вуковару, Др Кин, саветник немачког посланства, Еуген — Дидо Кватерник, шеф усташке надзорне службе. Масовна стрељања Срба у Срему лета 1942. године била су саставни део усташке политике према српском народу чији су наредбодавци били Анте Павелић, поглавник Независне државе Хрватске, Андрија Артуковић, министар унутрашњих послова, а егзекутори злочина Еуген — Дидо Кватерник, Виктор Томић, као и Др Петар Гвоздић, адвокат из Митровице као интелектуални зачетник. Наређење о повлачењу Виктора Томића — вишег редарственог повереништва за велику жупу Вука и покретног преког суда у Митровици издао је Зигфрид Каше, 11. септембра 1942. године, који у извештају упућеном министарству спољних послова немачког Рајха, од 21. новембра 1942. године наводи и следеће: „... од почетка септембра (1942.) дошло је до многобројних крвавих изгреда приликом спровођења акције, који су очигледно имали за циљ да се униште интелектуалци и имућни православни грађани. Главну кривицу за рђави развој акције сноси сам шеф полиције Томић који је лично учествовао у таквим акцијама. О томе постоје многобројни извештаји... У Митровици, где је премештена виша полицијска комисија из Вуковара, убијено је ноћу 3/4. септембра округло 700 православних талаца; том приликом је дошло до клања и садистичких изгреда. То се исто поновило ноћу 4/5. септембра у близини Митровице... Ово, као и безобзирни поступак приликом хватања талаца, карактеристично је код извођења ове пренагљене акције. Укупан број убијених православца износи 2000—3000 људи”.

Рудолф Ретл, управник казнионе у Митровици, наводи да је Виктор Томић у једном разговору са Стјепаном Блажековићем и Иваном Шарихем рекао: „Ипак су нам Немци ударили квекер! Праве се важни! Дошао телеграм из Загреба да сместа прекинемо рад”.

Виктор Томић је напустио Митровицу 15. септембра 1942. године у пратњи својих телохранитеља.

О Виктору Томићу, Рудолф Ретл каже и следеће: „И сам Томић је саслушавао. Ја сам га видео како туче жилем скоро после сваког питања. Једном приликом, у дворишту је запитао: „Знате ли ко је највећи крволок у Хрватској? Када на то питање није добио одговор, сам је одговорио, то је Виктор Томић! Али ви не знате зашто је то тако. Можда ћете тек касније сазнати!” Хефнер Артур, капетан немачке војске, у извештају, Глезу фон Хорстенау, опуномоћеном немачком генералу у Хрватској, За-

греб, 29. маја 1943. године, о (Максу Лубурићу) Виктору Томићу: „Виктор Томић, озлоглашени масовни убица у Славонији и Срему, треба да за услуге које је учинио поглавнику добије на поклон једно индустријско предузеће код Осијека у вредности од 20 милиона Куна”.

У „Томићевој акцији” сусрећу се ратни злочини масовних убистава и покоља (на најсвирепији и садистички начин), систематски терор, масовна убиства талаца, најразноврснија појединачна и групна мучења невиних грађанских лица, силовања, интернирање грађана у сабирне и концентрационе логоре, пљачке, паљевине, пустошење и уништавање имовине. У овој акцији људи су хапшени и убијани због припадности једном народу — српском народу.

У извештају Секретаријата министарства унутрашњих послова, министарству домобранства Независне државе Хрватске, од 30. октобра 1942. године се каже: „Стрељање недужних сељака је поглавље за себе. На њега управна власт нема утицаја, јер је стрељање извршено од стране вишег редарственог повереништва, на челу којег је стајао Томић. Стрељани су многи Срби без саслушања (око 2000). Ухићење се вршило по ноћи и без избора, тко је био код куће ухићен је и стрељан . . . Ови се људи стрељају као таоци. По постојећим законским прописима имају се имена стрељаних јавно огласити, што је у само врло ограниченом обиму учињено ради одржавања форме . . .”.

Масовни злочин геноцида које је починио Виктор Томић лета 1942. године показали су да национална, расна и верска мржња могу претворити људе у звери. Из сведочења Петра Радишића из Митровице наводимо: „Нарочито је био дирљив случај убиства дечака од 10 година који је прилазио раки наг, . . . Тужно је вриснуо „Јао, немојте ме заклати!” Ове речи нису дирнуле усташког целата већ је нож само севнуо и зарио се дечаку у потиљак”.

За време акције Виктора Томића у Срему убијено је и нестало око 6 хиљада људи, жена и деце, хапшено и злостављано више од 10 хиљада лица. Једна од недужних жртава усташког безумља приликом извођења Томићеве акције је и **Сава Шумановић**, познати академски сликар, који је ухапшен у родном Шиду 27/28. августа 1942. године и погубљен са својим суграђанима на митровачком Православном гробљу.

Због тога смо настојали да сачинимо изложбenu поставку о оном „злом времену” на основу, пре свега, релевантне архивске грађе — докумената, које је прикупила и обрадила земаљска (Покрајинска) комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини. Желимо да нашој јавности по први пут јавно презентујемо ову документацију и други изложбени материјал о злочину усташког геноцида над Србима Срема, лета 1942. године.

Ми, архивски радници, сматрамо да је потребно и на овај начин, а после 50 година подсетити на трагичну судбину Срба, Јевреја и Цигана.

Мита Секулић

Kotarska oblast u Iloku.

Str. T. Broj: 5 / 1941.

Ilok, 12/VII. 1941.

Predmet : Sprovod uhapšenih popova i njihove
obitelji.

Zapovjedniku iseljeničkog logora

S i s a k .

Na temelju naloga Državnog Ravateljstva za ponovu Is. Br. Pov. 82.
od 7/VII.1941. sprovodjaju se naslovu uhapšeni popovi ovog kotara sa
porodicama .

Uhapšenici su slijedeći :

- 1/ Paunković Amaskin
- 2/ Popović Dušan
- 3/ Popović Sofija
- 4/ Popović Mihajlo
- 5/ Popović Zlatoje
- 6/ Popović Katarina
- 7/ Stanković Milica
- 8/ Sapundžić Milutin
- 9/ Sapundžić Miroslava
- 10/ Šetko Arsenije
- 11/ Šetko Leposava
- 12/ Šetko Aleksandra
- 13/ Šetko Nikola

Molim da se potvrdi primitak i da se za sprovodnike oružničke pribavi
putna karta za povratak do Šida.

Prilaže se otpremnica i 6 formulara o generalijama uhapšenika.

Kotarski predstojnik :

Извештај Котарске области Илок о спровођењу у логор ухапшених српских Право-
славних свештеника са породицама.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VIŠE REDARŠTVENO POVJERENIČTVO
ZA VELIKU ŽUPU VUKA U VUKOVARU

Broj: 641-42.

Vukovar, 25. kolovoza 1942.

OGLAS

Pokretni Priekšni sud, koji je dana 25. kolovoza 1942. zasjedao u VUKOVARU, izrekao je sljedeću:

OSUDU

1. **Svetislav Knežović**, 27 god. star, iz Vojke
2. **Slavko Vlašić**, student tehnike 21 god. star, iz Vojke
3. **Lezar Hadžić**, 24 god. star, iz Vojke
4. **Žarko Sečanski**, 35 god. star, iz Golubinaca
5. **Milenko Lepšanović**, 22 god. star, iz Golubinaca
6. **Ivan Marčić**, 23 god. star, iz Kupinova
7. **Sava Vujčić**, 23 god. star, iz Kupinova
8. **Sreća Budimčić**, 33 god. star, iz Kupinova
9. **Milan Odobašić**, 24 god. star, iz Kupinova
10. **Lezar Djurdjić**, 36 god. star, iz Kupinova
11. **Mitar Veletić**, 20 god. star, iz Kupinova
12. **Ivan Kurjački**, 53 god. star, iz Kupinova
13. **Slavko Arsenijević**, 22 god. star, iz Kupinova

proglašeni su krivima, jedni, da su bili komunistički partijci, te sabirali i nosili hranu partizanima, kao i davali za crvenu pomoć, a drugi da su bili članovi komunističkih desetina, primali komunističke letke i brošure, te prenosili pismene poruke i komunistički materijal, te konačno da nisu prijavili vlastima osobe, za koje su znali da se bave protudržavnim radom, čime su počinili zločin protiv obstanda Države i njezinog uredjenja u smislu § a 98. t. 2. k. z., te zločin u smislu § a 2. t. 3. zakonske odredbe o pokretnom priekšnom sudu od 24. VI. 1941., pa su stoga svi gore navedeni osuđeni na kaznu smrti strijeljanjem, koja je nad njima u zakon. roku i izvršena.

Оглас Вишег редарштвеног повереништва за Велику жупа Вука, Вуковар 25. VIII 1942.
године о стрељању талаца